

Egyetérthetünk LENDVAIVAL, aki szerint a humornak a társadalmi érintkezésben betöltött szerepe „indokolttá teszi, hogy nyelvészeti feldolgozás tárgyává, valamint a nyelvészképzés tárgyává tegyük” (9). Ennek egy módját látja az olvasó a bemutatott könyvben, melyben a szerző arról is meggyőz bennünket, hogy a feldolgozott téma a nyelvoktatás számára is hasznos tanácsokat tartalmaz. A munka alkalmas arra (is), hogy egyes fejezeteit az oktatásban is felhasználjuk. Különösen tanulságosak és élvezetesek a nyelvi játékokon alapuló viccek, mert ezek megértése a recipiens számára egy kihívás, figyelmesebbé teheti a nyelvtanulót is a nyelv addig figyelmen kívül hagyott összefüggéseire, egyszóval a nyelvi viccek hozzásegíthetnek egy tudatosabb nyelvszemlélethez és megalapozottabb nyelvi kompetenciához. A fordítási nehézségek szisztematikus feldolgozásával pedig az olvasó fordítói kompetenciája is gyarapodik.

A könyv tehát sok tanulsággal szolgálhat a nyelvészettel foglalkozó oktatóknak, de – élvezetes, könnyen érthető stílusa miatt – egyetemistáknak és általában a nyelvtanulóknak is. A viccek a jelenkor aktuális problémáira világítanak rá, az orosz társadalmi és politikai rendszer kritikája fogalmazódik meg bennük. Gondos válogatásról van szó – a viccek tanulságosak, egyben élvezetesek is. A szerző nyelvi ismeretei és enciklopédikus háttérismerete átsegítik az olvasót az esetleges befogadási nehézségeken. A viccek eredeti orosz szövege mellett párhuzamosan olvasható azok magyar fordítása is.

Ajánlom tehát a könyvet minden olvasónak, aki szereti a vicceket, aki többet akar tudni e miniatűr folklórműfajnak a működési mechanizmusáról, valamint aki orosz nyelvi tudását próbára téve – olykor mankóként a magyarra is támaszkodva – “közelképet” akar kapni az orosz vicckultúráról.

Forgács Erzsébet

Petőfi S. János: Multimédia. Több mediális összetevővel rendelkező irodalmi szövegek elemzése. (Szerk.: Benkes Zsuzsa.)

Országos Közoktatási Szolgáltató Iroda, Budapest, 1996. 70 p.

A kötet ismertetését – talán kissé szokatlan módon – a függelékkel kezdem, ugyanis PETŐFI S. JÁNOSnak ez a tanulmánya („A magyar nyelvű (verbális) szövegek szemiotikai szövegtanának diszciplináris környezete. Bevezetés.”) szemlélteti azt az elméleti keretet, amely kapcsolatot teremt a *Multimédia* e kötete és a között a kutatási program között, amelynek 1990 óta már kiforrott fórumává vált a *Szemiotikai szövegtan* kiadványsorozat. A szerző e tanulmánya segítséget nyújt mind a – kötet első részében bemutatott vizsgálatokhoz hasonló – multimediális szöveg-elemzésekhez, mind pedig tisztán verbális szövegek vizsgálatához azzal, hogy egyrészt definiálja a ‘verbális szöveg’ (vs ‘multimediális szöveg, illetve kommunikátum’) fogalmát, másrészt a nyelvészeti és nem nyelvészeti diszciplinák rendszerezését (kapcsolataik, érintkezéseik leírását) adja oly módon, hogy bármilyen tudományos alapú szövegmegközelítés beilleszthető e diszciplináris keretbe.

A kötet célja egyrészt e diszciplináris háló – szövegelemzéseken keresztül történő – bemutatása, másrészt a multimediális szövegek nemcsak elméleti, hanem gyakorlati megközelítésmódjainak szemléltetése is. A szerkesztő és a szerző ugyanakkor arra törekednek, hogy megkönnyítsék a tájékozódást a témával kapcsolatos szakirodalomban,

valamint – mivel e kötet főként egy tanári továbbképzés-sorozat fórumaként jött létre – a tanítás-tanulás folyamatában is hasznosítható gyakorlati tapasztalatokkal szolgáljanak.

A kötet születésének előzménye az a továbbképzés-sorozat, melyet az Országos Közoktatási Szolgáltató Iroda és a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat az 1995/96-os tanévben magyar nyelvből indított. A rendezvénysorozat célja a résztvevők megismeretése az adott témára vonatkozó legújabb szakmai eredményekkel, illetve olyan – a tanítás-tanulás folyamatában alkalmazható – gyakorlatokkal, amelyek a tanulói kreativitás képességének kialakítását segítik.

Az 1995/96. évi továbbképzés-sorozat a kommunikációs kultúra összetevőinek elméleti és gyakorlati kérdéseivel foglalkozott a következő témakörökben: I. kommunikáció és (a) pszichológia; (b) szociológia; (c) szemiotika; (d) nyelvtudomány; II. beszélt nyelvi kommunikáció; III. vizuális kommunikáció; IV. nonverbális kommunikáció.

A rendezők az 1996/97-es tanévi továbbképzés-sorozat témájául a NAT azon követelményét választották, amely alapvetőnek tartja a tanulók tájékozottságát a művészetekről, az irodalom, a zene, a képzőművészetek kapcsolatáról. A rendezvénysorozatot „Több mediális összetevővel rendelkező irodalmi szövegek megközelítése” címmel hirdették meg, melynek fő témakörei a következők voltak: I. a szöveg és (a) megszólaltatásai; (b) illusztráció; (c) egyszerű mozgó megjelenítése; (d) színpadi feldolgozás; (e) mozgóképi feldolgozás; II. házi olvasmányok multimediális megközelítése.

E kötet célkitűzéséhez igazodva PETŐFI S. JÁNOS az *első* – „A multimediális szövegek elemzése. Néhány elméleti megfontolás” – című fejezetben indulásképpen a multimediális szövegek vizsgálatában felmerülő problémákkal foglalkozik. Hangsúlyozza mindezenelőtt azt az alapvető követelményt, melyet bármilyen szempontú elemzés elsőként állít a kutatóval szemben: annak a tudományos elméleti keretnek a kidolgozását, amely lehetővé teszi a több mediális összetevővel rendelkező szövegek ‘egységes alapon történő’ elemzését. A szerző a megzenésített, illetve az illusztrált irodalmi művek elemző megközelítésének követelményeiként a következőket említi:

- „1. mindenekelőtt mélyrehatóan ismernünk kell a *verbális művek*, a *zenei művek* és a *grafikák*, illetőleg *festmények* mind azonosnak, mind eltérőnek tartható *jellemvonásait* általában;
2. mindegyikkel kapcsolatban tudnunk kell, hogy milyen *alapelemekből* és milyen módon jön létre *kompozíciójuk*;
3. a *megzenésített*, illetőleg *illusztrált (verbális) irodalmi művekben* meg kell tudnunk ítélni a zenei, illetőleg az illusztratív összetevőnek a verbális összetevővel fennálló *mediális funkcionális kapcsolatát*;
4. legalább ezekre a multimediális irodalmi művekre vonatkozóan lépéseket kell tennünk az elemzés *egységes (integratív) elméleti keretének* létrehozása felé.” (7.)

A továbbiakban a szerző ezeket a feladatokat vázolja az olvasó számára megfelelő kiindulási alapot biztosító szakirodalomra támaszkodva.

A szakirodalom két fő bázisául LOTHINGER ÉVA „*Hasonlóságok és különbségek a művészetekben. Irodalom, zene, képzőművészet*” című könyve és a *Szemiotikai szöveg*tan 7.

„A multimediális kommunikátumok szemiotikai textológiai megközelítéséhez” tematikájú kötete szolgált. LOTHRINGER ÉVA munkája számos vonatkozásban érinti a PETŐFI S. JÁNOS által – a multimediális kommunikátumok vizsgálatával kapcsolatban – felvetett problémákat. A szerző – értékelve, néhol vitatva LOTHRINGER megjegyzéseit – közli állásfoglalásait a témát érintő kérdésekben.

A művészetek azonos és eltérő jellemvonásainak szemléltethetősége céljából a szerző – LOTHRINGER nyomán – összehasonlító-elemző feladatokon mutatja be azt a módszert, szempontrendszert, amely felhasználásával az egyedi műalkotások összevetethetők.

Az egyes művészetek alapelemeiről, kompozíciójuk felépítéséről szólva a tárgyi művészetek, az irodalom, a zene kompozicionális egységeit rendszerezi, valamint vizsgálja a különböző ábrázolásmódok által használt jelek és ezek jelentéseinek viszonyát. Rendkívül szemléletes a beszéd és a zene alapelemeinek, illetve ezek kapcsolatrendszerének párhuzamba állítása. A szerző – LOTHRINGERTől átvéve – a következő táblázatokban mutatja be e két mediális összetevő alapelemeit (2. táblázat) és kompozicionális szintjeit (3. táblázat).

BESZÉD	ZENE
ARTIKULÁLT HANG	ZENEI HANG
BETŰ	HANGJEGY
ÍRÁS	KOTTA
ABC	HANGSOR

2. táblázat

A KAPCSOLAT JELLEGE	BESZÉD	ZENE
KÉT VAGY TÖBB HANG	SZÓ	MOTÍVUM
KÉT VAGY TÖBB SZÓ – <i>MOTÍVUM</i>	SZÓKAPCSOLAT TAGMONDAT	FRÁZIS
KÉT VAGY TÖBB SZÓKAPCSOLAT – <i>FRÁZIS</i>	MONDAT	PERIÓDUS
TÖBB MONDAT; <i>FRÁZISOK, ILLETVE PERIÓDUSOK</i>	SZÖVEG	TELJES DALLAM

3. táblázat

Egy multimediális alkotás mediális összetevői egymáshoz való viszonyának, funkcionális kapcsolatának leírását célozva, újra LOTHRINGER megjegyzéseit idézi a szerző, melyek – megítélése szerint – „jó kiindulást biztosítanak a ’mediális összetevők funkciója’ kérdésének mélyreható tanulmányozásához” (14).

A fent felsorolt feladatok közül a negyedik feladat olyan átfogó szövegtani koncepció kidolgozását kívánja meg, melynek keretében lehetővé válik multimediális irodalmi

művek egységes (integratív) elemzése. E koncepciónak támaszkodnia kell a szemiotikai textológia elméleti bázisára, mely – ugyan nem kizárólag irodalmi művek elemzésének keretében – hasonló igénnyel jött létre. E koncepciót a szerző nem részletezi, de ebből kiindulva keres választ az első három kérdésre, és – ahol szükséges – ismerteti azokat a szempontokat, amelyek szerint a már meglévő átfogó elméleti keret (praktikus céllal) bővítendő, módosítandó, illetve felveti egy multimediális szövegtipológia létrehozásának szükségességét.

A kötet *második* – Berzsenyi Dániel – Kodály Zoltán „A magyarokhoz II. (1807)” című – fejezetében a szerző a megzenésített verset elemzi, különös tekintettel a szöveg multimediális megformáltságára. Kiindulásképpen Berzsenyi ódájához fűz kommentárt, és – a megzenésített szöveggel való összevetését előkészítendő – jellemzi metrikai-ritmikai megformáltságát. Az elemzés következő szakaszában az eredeti és a megzenésítésre választott szöveg (Kodály Zoltán: *A magyarokhoz*. Berzsenyi, 1807 (1936)) viszonyát vizsgálja, rámutatva arra, hogy „a verstani és a zenei megformáltság egymásra vetítésén túl vizsgálni kell természetesen a verbális és a zenei mondanivalóban kimutatható megfeleléseket, illetőleg eltéréseket is” (26). Az elemzést lehetséges kreatív megközelítések ismertetésével zárja, melyek segítséget nyújtanak abban, hogy milyen kreatív-produktív, illetve kaleidoszkóp-gyakorlatok végezhetőek a tanulókkal hasonló multimediális szövegek elemzésének előkészítéseként.

A *harmadik* – Arany János – Zichy Mihály: Ágnes asszony című – fejezet felépítése az előzőéhez hasonló a különbséggel, hogy az elemzett multimediális szöveg (Arany János „Ágnes asszony” című műballadájának Zichy Mihály által illusztrált változata) mediális összetevői itt a verbális és a képi-illusztratív összetevő. A szerző elsődleges feladatnak ismételtén a két médium viszonyának, érintkezési pontjainak leírását tekinti. E vizsgálat előkészítéseként Arany balladájának koreferenciális elemzése után a Zichy-féle illusztrált változat szövegét veti össze eredetijével, majd a Zichy által alkotott kilenc képi illusztrációt egyenként (különálló egységekként) elemzi, illetve ad ötletet arra, hogyan oldható meg e feladat legcélszerűbben tanóra keretében. Az elemzés következő lépésekként az illusztrációk koreferenciális kapcsolatai állapítandók meg. A szerző feladatokat ajánl a képi-illusztratív elemekkel kiegészített irodalmi művek elemzésének előkészítéséhez.

Az említett tanulmányokat *kitekintéssel* zárja, melyben azokat a feladatokat foglalja össze, „amelyek elvégzése elengedhetetlenül feltétele a multimediális szövegek elméletileg megfelelően megalapozott elemzésének interszubjektív módon ellenőrizhető gyakorlati kivitelezéséhez” (55).

A kötet *bibliográfia* része olyan tankönyv jellegű kötetek adatait tartalmazza, melyek segédanyagként használhatók egy újfajta szöveg-megközelítés oktatásához (illetve oktatásának előkészítéséhez), másrészt olyanokét, melyek a kötetben bemutatott multimediális szöveg-elemzések korpuszának, módszerének alaposabb megismeréséhez szolgálnak hasznos adalékkul.

A szemiotikai textológiai szöveg-megközelítés lehetővé teszi, hogy szövegelemzés címen ’multimediális kommunikátumok’ vizsgálatába is foghassunk. E kötet – a teljesség igénye nélkül (a szerző megjegyzése), de a tanítás folyamatába beilleszthető formában – válaszol azokra a kreatív-elemző megközelítésekre, melyek módot adnak bármilyen multi-

mediális irodalmi szöveg mediális összetevőinek, illetve ezek kapcsolatának leírására, és felvillantja azokat a fő kérdéseket, amelyek megválaszolása közelebb vihet egy multimedialis szövegtipológia létrehozásához.

E kötet tematikájához kiegészítésképpen arra kívánom felhívni a figyelmet, hogy az Országos Közoktatási Szolgáltató Iroda *Módszertani lapok – Magyar* című folyóirata a 3. évfolyam 4. számával (1997. május) kezdődően PETŐFI S. JÁNOS „A multimedialis szövegek szemiotikai elemzéséhez” főcímű, négy részből álló tanulmányát közli. E tanulmány egyes részeihez Benkes Zsuzsa készítette kreatív gyakorlatokat javasol.

Dobi Edit

Petőfi, János S. – Luciano Vitacolonna (a cura di): *Sistemi segnici e loro uso nella comunicazione umana 3. La testologia semiotica e la comunicazione umana multimediale* (= Quaderni di ricerca e didattica XVII)

Università di Macerata, Dipartimento di Filosofia e Scienze umane, 1996. 208 p.

Ez a kötet a *Sistemi segnici e loro uso nella comunicazione umana* nevet viselő sorozat 3. köteteként jelent meg (az első általános problémákat tárgyal, a második a „La filosofia del linguaggio e la comunicazione umana multimediale” alcímet viseli).

Mindegyik füzet azonos módon épül fel: a tanulmányokon és recenziókon kívül a tárgyalt tudományágakra vonatkozó bibliográfiát tartalmaz, ezzel is segítve a témakörök iránt érdeklődő kutatók és diákok tájékozódását. Nincs ez másképp a mostani kötet esetében sem, amely a szemiotikai textológia problémáinak van szentelve.

A kötetet a szerkesztők rövid írása nyitja, melyben a szerző a könyv felépítéséről és használatáról tájékoztatja az olvasót.

A kiadvány gerincét a tanulmányok jelentik. Ez a fejezet 3 részből áll: az első, a *filozófiával* foglalkozó, KERTÉSZ ANDRÁS magyar filozófus könyvének (*Artificial Intelligence and the Sociology of Knowledge. Prolegomena to an Integrated Philosophy of Science*, Frankfurt/Main, P. Lang, 1993.) bevezetése. A választást az indokolja, hogy a tudományos megismerés kérdései – melyet a tanulmány feszeget – minden tudomány alapvető kérdései közé tartoznak, nem kivétel ez alól a nyelvészet sem.

A második rész – *Linguistica testuale e Teoria testuale* – két tanulmányt tartalmaz. Az elsőt Petőfi S. János írta, címe: *Alcune osservazioni sull'articolo „Dallo strutturalismo alla linguistica dal testo” di Luigi Heilmann*. A szerző, miközben L. HEILMANN megfigyeléseit kommentálja, nemcsak azt az utat világítja meg, ami a strukturalizmustól a szövegnyelvészetiig vezetett, hanem néhány olyan alapvető kérdést is tisztáz, melyeket hajlamosak lennének első, felszínes olvasáskor tisztán terminológiai jellegűnek tekinteni. A fejezet másik tanulmánya – L. VITACOLONNA: *Dalla linguistica del testo alla testologia semiotica* – mintegy összefoglalja a szövegelmélet, szövegnyelvészet keletkezéséről, problémáiról és jelenlegi tendenciáiról mindazt, amit tudni szükséges. Ez a fajta szintézis egyaránt hasznos annak, aki először közelít a témához, valamint annak is, aki annak részleteiben kíván elmélyedni. A tanulmányban nagy hangsúlyt kap a textológiai kutatás interdiszciplináris volta, valamint az az út, amely a szövegnyelvészettől a szemiotikai textológiához vezetett. Az írás utolsó részében a szerző, a ‘linguistica procedurale’